

szel Olaszországba ment. 1840-ben éjszaki Németországban játszott; ekkor azonban hazatért Walstrand melletti birtokára az Osterő szigeten, melyet később egészen megvett s rajta gyönyörű park közepén szép kastélyt építtetett.

Két esztendeig élt itt elvonulva s csak 1844-ben szánta rá magát, hogy a sürgető hívsoknak engedve, Amerikába menjen. Előbb azonban még Algirt is bejárta s úgy jutott Amerikából vissza Párisba 1847-ben. A következő évben ismét szülővárosába ment, s itt nemzeti színházat állított saját költségen. 1851-ben Németország nagy városaiban játszó, 1855 elején ismét Amerikába ment, hol tömérdek pénzt halmozott össze, melyet azonban szerencsétlen telekspekulációival (Pensylvániában skandináv gyarmatot alapított) ismét elvesztett. Ugyanakkor megkísérelte New-Yorkban zeneakadémiát alapítani. 1857-ben ugyan újra visszatért Európába, azonban Amerikában ezúttal is többször tett utazásokat s 1869—70 telén Kaliforniában rendezett hangversenyeket. Európában 1878-ban tette utolsó művészi körutját s Németország több városában tartott előadást. Budapestnek is többször volt alkalma hallani Ole Bull játékát.

Műsorát többnyire saját szerzeményű zenedarabokból állította össze, melyek alkalmat szolgáltatott számára előtűntetni művészi egyénisége minden fényoldalát, de melyek zenei belbecs tekintetében nem oly figyelemre méltók. Jelesebb szerzeményeinek címei: Allegro maestoso, Adagio cantabile, Norges Fjelde, Polacca guerriera, Adagio religioso, Variazioni di bravura (melyben madárhangokat utánoz), Gran concerto, stb.

Rendkívüli virtuozitása a hegedűn mindenkit bámulatba ejtett. Paganini modorában játszott s az u. n. Tours de force-okban utolérhetetlen volt. Rendkívüli tökélyre vitte előadását, kivált a flageolet-ek biztonságában s a merész zenei ugrásokban, kettős fogásokban, arpeggiákban, a staccatoban és a több hangú játékban, valamint az oktav-futatok, chromatikus skálák rendkívüli gyorsaságában. De szerette a bizarrt s a hatásvadásztól nem volt teljesen mentes, a minthogy játékának eredetisége is gyakran elérte benne az autodidaktát az ahhoz értő fülek előtt.

Több hónapja már, hogy a betegség erőt vett rajta s párosulva a nagy kor terhével, véget is vetett a nagy művész életének szülővárosában, Bergenben e hó 17-én.

Még egy kiadatlan vers Petőfőtől.

V. Ferdinándhoz.

Igaz-e, királyom,
A mit mondogatnak?
Nálad híre sincs a
Szabad akarataknak.

Megténnél te mindent
A magyar javára;
Csakhogy titkos önkény
Korlátokba zára.

S nem csak közdolgokban
Vagy te korlátozva;
E gyalázatossá kény
Elhat lenn lakodba.

A mi örömednek
Volna kútforrása,
Elzárják előled,
Hogy szemed se lássa.

És kinek, kinek vagy
Ilyen szolgárbaj?
Szolgádnak, királyom,
Ki sajátod lopja! —

Ha ez így van: sorsod
Szívemből sajnálom...
Ugy nézz a szemembe,
Jó öreg királyom.

Petőfi.

A fentebb közölt költeményt a következő levél kíséretében vettük:

Tisztelt szerkesztő úr! Szabad rendelkezésére bocsátom a tulsó lapon leírt «V. Ferdinándhoz» című kiadatlan versét Petőfi Sándor ifjúkori barátom s iskolatársamnak. Ő azt 1844-ben írta be maga versgyűjteményes könyvébe Pesten. Ezenkívül beirta ide «Egy szöke hölgyhöz» cím alatt más művét is, mely így kezdődik:

«Volnék bár sivatag bús szigete
A tenger közepének» — stb.

Ez azonban Petőfinék Emich által 1847-ben kiadott «Összes költeményei» 248-dik lapján olvasható, tehát nem ismeretlen, nem kiadatlan. Hogy az «V. Ferdinándhoz» e kiadásba föl nem vétetett, azt az akkori cenzurái viszonyok túlbőven magyarázzák. Azóta a halhatatlan költő után, az általa megénekelt «jó öreg király» is ősei honába költözött, s Petőfinék az Athenaeum kiadásában megjelent költeményei gyűjteményébe több is fölvetették a költő ama politikai színezetű versei közül, melyek az ideig szinte nem voltak kiadhatók az említett ok miatt, mely ma már megszűnt. Ennélfogva nem talállok most már okot, mely a vers további elrejtését menthetné. «Az olvasó közönség — a mint helyesen jegyezte meg a «Vasárnapi Ujság» egy közelebbi számában Majláth Béla — érdeklődik a mozzanatot, mely költészetünk ihlett apostolának lelkébe látni enged.» — Arad, 1880. aug. 3. — Neumann Károly, nyug. Jélekész.

E levél kiegészítésül megemlítjük, hogy a fentebb közölt költemény nem volt Petőfi hátrahagyott kéziratai között. A boldogult Pákh Albert ismerte e költeményt, s többször emlegette: nem tudja hová lett Petőfinék V. Ferdinándhoz írt költeménye, melyet neki egykor fölolvastott. — Szerk.

JOBB KEZEM.

ELBESZÉLÉS.

IRTA BAKSAY SÁNDOR.

(Folytatás.)

VII.

Jó öreg asszony! te csak simogasd azokat a csontokat a te csontos kezeiddel.

Öreg ember! van módodban ábrándozni a Barnabás-Dán ág újra derülő fényéről. Foglaltad ezimered ezt a csont kezét, így legálabb végkép külön váltok a Tamás-Dánoktól, sőt fölibük kerekedtek. Különb ezimered lesz mint nekik. Kétfelé osztott paizs; a felső kék mezőben megmaradna a keresztbe fektetett három nyilvessző, az alsó vörös mezőben pedig a vízszintes fekvő csontkéz. Szép a régi ezimer, de senki sem hiszi, a mi benne van. Szébb az új, mert mindenki tudja, hogy igaz, a mit beszél.

Te pedig fiatal ember törd rajta a fejedet, hogy mi hasznodat veheti még neked a világ! Nem igaz az, hogy az ember jobbkezét nélkülül is ember. A jobbkezét az ember; a többi mind csak sallang rajta.

Mit tegyen? Adni a csonka hőst, merengeni az «ithon» romjain? A rom csak úgy szép, ha a másé: de a magunk háza — bizony baj, ha nincs teteje.

Élni a kevésből? Az akkor is kevés volt, mikor megvált: hát most, mikor csak üszkei vannak? Kikaparni valamit az üszkék alól? Ahhoz jobbkezét kell. A romokat feltakarítani? Ahhoz jobbkezét kell. Egy fát megyniesni, egy utat elegyengetni, egy gyomot kiszakítani, egy talpalatnyi földet termővé, gyümölcsözővé tenni: ahhoz jobbkezét kell. Én istenem! hiszen vályogvető cigány sem lehet az ember jobbkezét nélkülül.

Ügyvédségre készült: de hol adják ezt most? Hivatatra? Annak meg lehet felelni elv nélkül,

lelküismeret nélkül, hozzáértés nélkül, de jobbkezét nélkül nem...

Ott a két öreg, kiknek ő reménye volt; napjuk alkonyodik és sötétül: ezt megvilágosítani, ehhez sem szív kell, hanem jobbkezét.

Mennyivel nevesebb teremtés a majom! Ha egy kezét levágják, még marad neki három. Irgalmas isten! Mutass utat!

Bizony, ha csak az irgalmas isten nem: ember aligha. Az ember keze hamar elszibbad, de az Ur karja nem rövidül meg. Boldog, a ki a felséges Úrnak árnyékában lakozhatik.

A felséges Úrnak árnyékában.

Az általános pusztulásban, mikor az erdő minden valamirevaló fáját sorba leütötte a mennykő, megmaradt az erdő lábujján a csalit. Ott még énekel a madár — ha nem is vig éneket, de «bús zsolttárok», — ha nem is a « régi kedvel», de a régi hittel. Ott még volt tenyészet, mozgás, élet, ha cselekvés nem is. Ott megvált a csipkebokor; nem állt ugyan lángban, de tövisei megváltak, s megszurta a kezét, a ki belenyúlt. Ott nehéz volt irtani, mert a gyökerek, indák, ágak nagyon üsdzefonódtak. Ott meghuzhatták magokat az üldözött, kivált apróbb vadak; védelmet, sőt élelmet is találtak. A vadász ott röstelt vagy nem mert hajtani.

A felséges Úrnak árnyékában.

Az egyház.

A dioecésisek az ő kevély és hallgatag püspökeikkel; a szuperintendenciák az ő alázatos és makacs szuperintendenseikkel, és hivataluktól felfüggesztett főkurátorokkal.

Sok védtelen elrejtözött, sok seb begyógyult, sok inség megenyhült a felséges Úrnak árnyékában.

Szerény káplánkák! Szabadságdalokban kifogyhatatlan rektorok! magasra vivő szendelmű preceptorok! Nem láttunk mi titeket valahol? s nem voltatok ti délezeg hadnagyok, bátor kapitányok, komoly hadimérnökök, fúrge tűzmesterek valamikor?

Elárvahodott gimnáziumok szedett-vedett tanárai! Honnét jöttetek ti elő a négy szélekről? Piáristák és zirciek megnépesedett rendházai, tudós benediktinuszok! Hol vettétek azt a sok számtanárt, kinek minden problémája az «ágyugolyó sebességével» kezdődik?

Moecenas-apátok! Hogyan jutott eszetekbe a vas kor költője, a ki

«Mérkőző sasokat, lobogót lobogóra fenekvőt
És kelevézzre emelt kelevézeket...»

énekel?

Az egyházra gondoltam. Az ecclesia militans jobbkezét nélkülül is tud győzedelmeskedni. Hiszen végeztem a teológiát, csak vizsgát kell tennem s lelkész lehetek, vagy valamelyik deákiskolánál tanári alkalmazást nyerhetek, csak utána kell látnom.

Jelentkeztem a szuperintendensnél, ki kegyes jóakarattal terjesztette kérelmemet az atyák kollegiuma elé.

Az atyák örömmel fogadták folyamodásomat. Bűszkék voltak rá, hogy egy oly családból, mely eddig kurátorokat adott az egyházmegyéknek, támadt valaki, a ki kész fölvenni az ő palástjukat.

Mikor a vizsgára megjelentem, az atyák megütözní látszóttak bénaságomon, de azért nem utasítottak vissza. Kikérdeztek apróra és hosszasan, és én becsülettel kiállottam ezt a keresztűzetet is.

Ki is adták az okleveletem (tehát mégis oklevélhez jutottam), de egyszersmind tudomra adták, hogy gyakorlati lelkészetre nem vagyok alkalmazható, mivel a pappnak a Mózes törvénye szerint nemcsak lelkileg, hanem testileg is épnek kell lenni (aztán meg — tevő hozzá egy lelki atya — a papnak a predikációját akcióval, —

kerekdeddel és nem szögletessel, — kell kisérni: már pedig mivel ágál az, a kinek nincs jobbkeze, holott a balkéz használatát tiltják a homilétikai szabályok?) Tanárságra alkalmazni szintén veszélyes volna; még dacnak és tüntetésnek venné a hatalom, hogy egy notorius forradalmár ilyen színhelyre állíttatik. Ezek folytán ezuttal csak népiskolai tanítósnágról lehet szó...

«Még pedig leánytanítósnágról» — toldá meg a fenti atya — «mivel a csapatnivaló kölykökhöz olyan ember kell, a kinek jobbkeze is van, még pedig ha lehetséges, legalább is kettő, míg a leányi rend a maga ismeretes szelidségénél fogva lágyabb pásztorokodást is eltűr...»

Igy lettem én a sátorvölgyi leányiskola tanítójává abban az esztendőben, a melyben más elvöltények után ügyvédí oklevéllel kellett volna hazatérnem a Barnabás-Dán-ág régi díszének helyreállítására végett.

VIII.

Fortuna saevo laeta negotio
Ludum insolentem ludere pertinat
Transmutat incertos honores
Nunc mihi nunc alii benigna.

Laudo manentem. Si celeres quatit
Pennis, resigno quae dedit
..... probamque
Pauperiem sine dote quero.

Horatius.

Ezt irtam fel a sátorvölgyi tanító lak ajtajára. Ez lesz ezután az én jelszavam.

Különbön rövid magyarsággal azt teszi: „Messze Buda sántának“.

Volt honvédtársaimnak könnyű dalogni bor mellett: „Megvirrad még valaha“. Tudniillik a mikor ők nem lesznek többé praecceptorok és káplánok, hanem ismét hadnagyok és kapitányok, mert megvan nekik a jobbkezü. De nekem hiába virrad. Én nem leszek többé semmi, csak egy csonkbonka ember. Nincsen jobbkezem: hát mivel esküdjem én akármiféle zászló alá is, mikor még az örökkévaló zászlója alatt sem lehet balkézrel harcolni?

Jertek ide báránykám! Van még öt ujjam. Abból még fel lehet tartani hármat, hogy én titeket el nem hagyjak. Akkor is veletek lesz a lelkem, mikor boldogságot ígértek és hűséget esküztök annak, a kihez Isten sorsotokat köti.

Az én szép kis családóm. Bizalmas és pajkos, figyelmes és pontos, szemérmes és mosolygós. Kiskertem a padok, hol ülnek, kiskertem az udvar, melyet nekem szépen berendeznek, beültetnek, öntözgetnek.

Nem szebb dolog-e ezekkel civakodni, mint a vármegye rendivel; nem hálásabb-e ezekkel feleselni, mint a helytartótanács szalkás német betűivel?

Csak bár haza ne jöjné — legalább mostanában — Kossuth, mert akkor bizonyosan

* Ha jól emlékezem, Pitt volt az, a ki egy ellene intézett parlamenti támadás alkalmával ezen idézettel végezte védekezését:

..... si celeres quatit

Pennis, resigno quae dedit

itt színetet tartott, — s kihagyva az itt is kipontozva levő mondatot, a végső sorra ugrott:

..... probamque

Pauperiem sine dote quero.

De bezzeg kiegészítette a hízeget a parlament, lelkesedéssel kiáltva valamennyien:

„et tua

Virtute te involvis.“

Pitt a hűzaggal győzött. A szatóság, a praktikus, a realis, a materialis, a kalmár szellemű angol parlament minden tagja könyv nélkül tudta Horatius ódáját. Gondolom, most már azok is a német után bonlanak. Vége a Négy Györgynek. Legföljebb még ha a magyar parlament tudja Horáciust könyvének. — Dan Elek mpr.

* Ha árthat, akkor legvidorabb a sors. Gonosz esapongást úzva, makkasodik, Majd rán mosoly, majd mást kecsgetet, Átalakít, emel és legázol.

Áldom, ha hívem; ám ha repesni kezd Gyors szárnya, szépen megköszönöm kegyét (S erényeimbe burkolózva), Türom igénytelen árvasságom (Barna Ignics fordítása.)

elvénnének főispánnak vagy követnek; és akkor mi lenne az én szép világból, a mit egy év alatt megalkottam?

Csak bár meg ne háborítanak nyugalmaimat se emberek, se álmak, se emlékek. Még a legdrágább emlékek se! Maradjanak eltemetve. Legyen boldog a leány: hiszen lám még én is tudok boldog lenni! Ne tudjon rólam semmit. Gondolja, hogy eilestem vagy feledtem. Feledjen ő is vagy vessen meg.

De azért nekem szabad lesz az én szép pálmafám árnyékát titkon ápolgatni. Az első bimbó, mely a rózsabokron kifeszlett, az első hajnalka, mely redőlből kibontakozott, az első jáczint, mely fürtös fejével először nézett szét a világban, Esztike nevet kapott, mind. A lugasnak melybe ezek a gyökeres vesszők két-három év mulva borulni kezdenek, Csillagos lesz a neve. Könnyebb volt a lelkemnek, ha egy-egy leánykát, kit Eszternek hívtak, elsővé tehettem, ha szinte ostobácska volt is egykissé. Ó ti szegény gyermekek! Sohasem tudjátok ti, minek köszönhetitek a kitüntetéset az iskolában. — És az életben.

Mikor így körülbástyáztam, — igazabban körülkoszorúztam magamat Esztikékkal, hogy ezen az élő sóvényen át ne hathasson hozzám senki és semmi: egyszer mégis áttört az én sóvényemen az 1851-ik esztendőnek egyik nyári fenyés sugara, és egy levelet nyújtott be «Tekintetes Dán Elek urnak».

Reszkető kezekkel («kezekkel!» Én istenem!) bontottam fel a levelet. Szegény pillangó, honnét kerültél te ide?

Arday irta.

«Pajtás! Most tudtam meg, hogy élsz, ha ugyan te vagy az a Dán Elek, a kivel együtt szolgáltam a boldogult Damjanicsot. Eddig azt hittem, elestél a farkasdi utcán, melynek az innesső végén még egyszer visszafordultunk miattad, hogy majd magam is oda rekedtem.

Tehát jelentem, hogy én is élek. Engem besoroztak kék sipháknak, elvittek Olaszországba, hol egy esztendeig tanultam suviczkolni. A mint haza szabadultam, rögtön menekültem Fővenyésre, s most arra kelek, arra fekszem, hogy bizonyos urak merészbebek a quadrilleban mint a harcban.

Pártos alezredesünk szintén itt huza meg magát. Tatárszállásán ügyvédkedik a néhai Szigonyi kisasszony oldalán. Fogott magának egy kenyeretlen prókátort, a kinek a nevét bitangolja, mert neki nem hiszik el a törvényt.

Mindkettőnknek pedig rendőri felügyelője, egyszersmind hatalmas pátronusa az a szerelmes főjegyző, kivel együtt táncoltuk a négyest, és a kinek pártfogása most érezfal, mert ő a főnök. Kollegának hívjuk egymást a közös eskü címén. Mert hát ő is ura lett szavának és annak a kisasszonynak, a kinek kezébe letette a votumot.

Hanem hát pajtás! Azt kérdelem tőled, katona voltál-e? Férfi vagy-e? Mert én úgy emlékszem, hogy a kassai piacon kívül másutt is esküdtünk együtt. Olykor berándulok Tatárszállására, a templomba is bevetődöm, és ott gyakran látok egy magas szöke leánykát, a kinek szeretném, ha a decorum engedné, azt a jobb kezét megcsókolni, kivel a zsolttárjában fordít. Néha rám tekint, mintha kérdezne valamit, a mire nekem kellene felelni. Katona voltál? Vörössiphás voltál? Az én pajtásom voltál? He?

A válaszon nem sokat törtem a fejemet.

«Pajtás! Az a Dán Elek én vagyok, hanem azért nem vagy te énekelem pajtásom, mert az én pajtásom a gódirzi rektor, meg

az érháti preoráns, mivel én vagyok a sátorvölgyi tanító. Te legfeljebb pátronusom lehetsz, s a grófné az én pátrona asszonyom. Így állván a dolgok, arra kérnélek, ne járj te templomba, s ne figyelj rá, hogyan forgatják a leánykát a zsolttárlevelet. Fedelved hittem magamat: tőled függ, hogy temetve is legyek. Kérdésedre: katona voltam-e? jobbkezével illik felelni, tehát ezennel rendelkezésemre bocsátom jobbotam, föltevén rólad, hogy utána nem követeled a balt. Nem szükség hogy gyöngédségre kérjelek: te ezt a jobbot, s ennek minden magyarázat nélkül áterthető történetét megemlített annak a leánynak, azután pedig nekem visszaküldöd, hadd legyek megint egész.»

Lepeséltettem az ereklyét; a boritékra ráirtam: «Csontművek érték nélkül», és Ardaynak ezimezve postára tettem.

Napok mulva visszaérkezett az én málhám. Felbontottam.

Ott feküdt az én kezem, esendesen végignyulva bársony váluitán, mint egy tengerbe szakadó folyam deltája. Az ujjak kiterjesztve, a hogy magam elhelyeztem; a középső ujjon egy karikagyűrű.

A hajnalok vállamon át leselkedtek, a mint a gyűrűt kezembe vettem; szinte hallottam, hogy susogják a belé vésett nevet.

«Eszter.»

Szegény leány! minő mélyen alhattál, mikor ujjadról lelopták ezt a gyűrűt; vagy minő fenyegetés birt arra, hogy önként ide add.

A te jeggyűrűd egy száraz csonton.

A gyűrű mellett egy levél is volt. A grófné irta.

«Katona uram! Maga Shylockabb a Shylocknál! Ki látta valaha az adott szót így váltani be? Mi szükség volt magának azért levágni a kezét? Micsoda ész az ilyen?

Bezzeg megörült neki a maga pajtás. Rá akart borulni, hogy könnyeivel áztassa a szent csontokat. Szent hát! De csak még sem omlott rájuk, mert én előttem resteltem magat produkálni. Azután meg rögtön vissza akarta küldeni, a mint jött. Így ne szaggassuk fel a diós sebet, amugy ne bolygassuk a drága tetemet.... Mit tudom én mit szavalt még, de nagyon érzékenyen.

Ennek az lett volna a vége, hogy a maga jegyese forgassa tovább is a zsolttárt, maga pedig visszakapja a klenódiáját.

De én ám rögtön befogattam, s elvittem az egész portékát a maga menyasszonyához. «Kedves lányom! (lányom hát!) eljöttem magukhoz gyalogsztánnak. Emlékezik-e arra a katonára, a ki egyszer azt a Gretna-Greenbe való ostobaságot követte el a hatodik figurában? Láss, most meg azt a parádét csinálja, hogy levágja a kezét, csakhogy magától szabaduljon....»

Attól féltem, hogy a kisasszony erre a szóra elájul, vagy tragikus irtózással löki el a kísértetes objektumot. De a maga menyasszonyának több esze van, mint maguknak ketten a pajtásával. Felnyitotta a szekrényt, megsimogatta a maga hűségtelen ujjait és azt kérdezte tőlem:

«Mit tenne a grófné az én helyemen?»

«Én — feleltem — keresnék valakit, a kinek azt mondanám: Hallja-e, menjen és vágja le annak az embernek a másik kezét is, és hozza el nekem ide....»

«De hogyan esküdnék meg akkor?» kérdezte a maga Esztikéje.

«No no, ezt csak abban az esetben, ha nem szeretné. (De szeretem ám) Már az más.

Akkor azt izenném neki, hogy hozza el a másik kezét, majd azzal beszélék. Hanem — tévém hozzá — nem tudom, van-e a világon olyan Tisztelendő, a ki balkézre megesketi a párokat, mert látta, az mégis baj, ha az ember férjének nincs jobbkeze... .

Akkor György gazda szólt közbe: «Majd lesz, ha én adok neki». A nemzetes asszony

vége. Ilyen alkalmakkor vérkönnyeket sirmak, szőzatot énekelnek és más ilyen garázdaságot; utoljára megölnek még két birkát és megeszik mindet; e miatt is csak Béla kerülne vizsgálati fogságba, én pedig azt még most nem akarom.

Azt mondtam, legjobb lesz, ha a kisasszony egy gyűrűt huz annak a csont legyező-

Repültem.

Bizonyosan repülnöm kellett; másként lehetetlen kimagyaráznom, hogyan juthattam én harmadnapra Fövenyesig.

Gondolkodtam-e odáig, és miről? Hogyan tudnék én arról számot adni? Csak azt tudom, hogy a szívem nagyot dobbant, mikor a fővenyesi kastély hársfáit megpillantottam. Nekem

kadba vagyonát, ha már egyszer leányát elku-nyoráltad?

Vagy jössz megmutatni mivé lettél? Egy földhöz vert és ragadt emberre, kinek a jobbkezevel együtt a jövője is amputálva van? Lássák hát, és rettenjenek vissza a szánalomtól, mely arra vár, a ki sorsát e kezetlen emberhez köti!

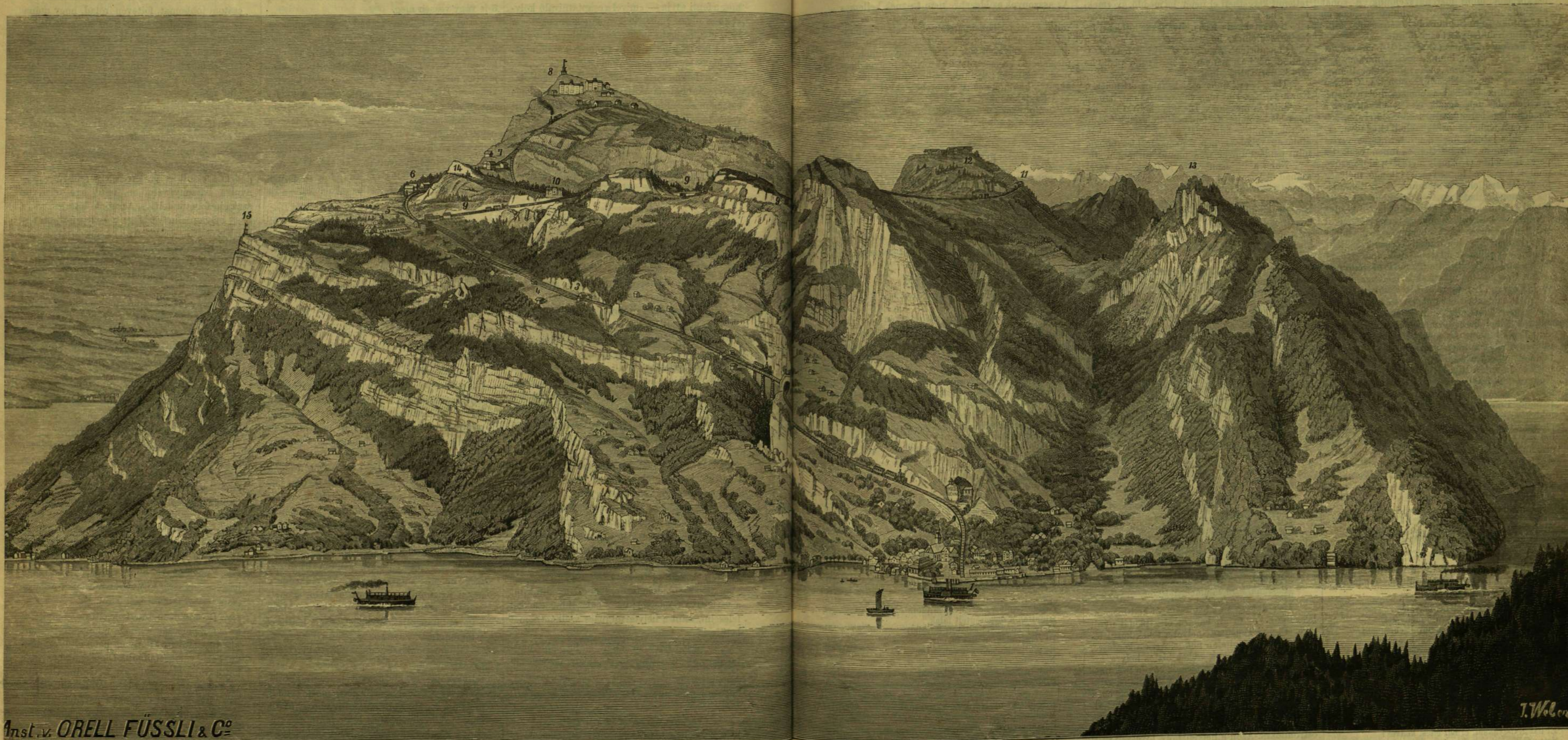
Vagy jössz mint egy becsületes atyafi, kinek

nagyszerű szépségeiről; de talán egről se szólanak annyi elragadtatással, mint a vierwald-städti tőről és vidékéről.

És méltán. A természetnek egy fenséges költeménye ez, melynek leírására, hogy hű képet adjon, vakmerőség még gondolni is. Ott állunk a parton, lábainknál a sötétkék viztükör, körülünk világos lejtők, majd beljebb zordon havasok, meredek szirtfalakkal, mélységes sza-

mában) bőven ismertette e gyönyörű helyet egy kitűnő író tollából s így ma már fölösleges, hogy halványabb utánzatban kísértsük meg leírását. A mit elmondani szükségesnek vélünk, az inkább csak némi történeti tájékoztatásra s ez alkalommal közölt képünk magyarizataira szorítkozik.

Egy német geográfus és térképíró 1804-ben fölfedezett egy pontot a svájci hegyek között,

Anst. v. ORELL FÜSSLI & Co

A R I G I.

1. Vitznau. 2. Schnurtobel-híd. 3. Freiberg. 4. Romiti. 5. Kaltbad. 6. Staffelhöhe. 7. Staffel. 8. Kulm. 9. Scheidek-pálya. 9 a. Scheideki állomás és híd. 10. Rigi-First. 11. Scheideki állomás. 12. Scheideki vendéglő. 13. Vitznau-erom. 14. Rothstock. 15. Känzeli.

meg azzal töltötte meg: «Van az istennek, a kivel megáldja őket; gazdag az Isten.»

Hát láthatja ebből katona uram, hogy én magát mindenképen igyekeztem leszólítani, de minél inkább szóltam, a maga apja ura annál tüzezebb lett (én nem tudom mit tudnak magán szeretni); azt mondta, hogy a kezét itt fogja zálogba, holnap majálist csinál a tiszteletére a pusztáján, meghív rá minden magyar érzelmű hazafit. De én ezt nem engedtem meg, mert úgy is tudom mi lenne a

nek az egyik gerinczére, s úgy küldjük vissza magának. Nem is vártam választ, hanem megfogtam Eszti kezét, lehuztam róla a gyűrűt, s oda tettem, a hol most találja ön. Ebből megértheti a dolgot, ha nem nagyon érzélgős; én pedig maradok a maga pátronája, míg szót fogad. Mostanában magának egy atyja fia is járt itt. Dán András, vagy Ábrahám. Magyarmentésen, kalpagosan, kardosan, mert őbester valamelyik vármegyében. De kosarat kapott.»

integtetnek azok: «Gyere, gyere, várnak! Vagy fejüket csóválják: Ej, ej!»

Akkor jutott eszembe megkérdezni magamtól: mit keresel te itt?

Jössz kérőbe, mint egy ábrándos ifju, a mi nem vagy; gyűrűt hozva a gyűrűért? Jössz, hogy essenek meg a könyörületesszivek a te követelő nyomorúságodon? A leány könyörületből adja oda kezét, ha már egyszer nem vonta vissza egy báli éj mámoros órájában? Az apa könyörületből vessé nya-

joga van e leány sorsához szólani, s visszain-teni a te szeretetreméltó szép hugodat egy kietlen ösvénytől, mely pusztaságba vezet?

Igy Elek! ezért jössz. — Még egyszer katonaleszes, azután visszamégy lugast nevelni.
(Vége köv.)

A Rigi.

Helvéciának bótakart tétői között baran-goló honfitársaink, mikor hazatérnek, sok egyet-mást tudnak elbeszélni a kis szabad Svájcz

kadékokkal, melyek némelyikéből örök hó fehé-lik elő. De ez mind nem köti az utast ide le, vágyik föl a magasba, a Rigi-re, hogy onnan egy napfelköltét lásson s valóságos láz fogja el a vágytól: a «Rigi-láz». Ez, írja egy utazó, a kezdő-tourista Mekkája s mig oda föl nem jut, örökös kinpádon vergődik.

De hát mi is ez a Rigi? Hát az egy igazi mágnes-hegy, mely mindent magához vonz, a minek keze-lába van. Kopár sziklahegy s mégis a tetején három vendéglős lesz belőle ur. Képzhetni, hány vendégnek kell megfordulni itt.

A «Vasárnapi Ujság» (1871. évi 42-ik szá-

mely gyönyörű kilátást nyújtott. Zürichi és berni természetbarátok érdeklődéssel kísérték lelke-sült leírásait s már 1815-ben ott állt egy ven-déglő a szédítő magasban, a Rigi-hegy Kulm nevű legmagasabb csucsa alatt. Persze a szálló csak kezdetleges épület vala; de csakhamar egész bucsujáró helylyé vált a gyönyörű pont, távoli országokból is tömérdekzen zarándokoltak el, úgy hogy 1868-ban egyszerre csak az hallat-szott: «Vasut kell ide», mely a tömérdek utazót a hegy tetejére fölvisz.

Igy jött létre az első kapaszkodó, vagyis fogaskerekű vasut az Alpeseken. 1871-ben már

ott dübörgött a gőzköcsi Vízautó (1) a tópart hosszában föl a Rigi Kulmig a vékony sinvonalon, — mintálutál szolgálva a nálunk később épített svábhégi vaspályának.

A pálya emelkedése mindjárt kezdetben 25%-ot tesz, a mint a hegy oldalában kapaszkodik. Látjuk a Krappenbalmot, egy barlangot, benne kis házzal, s mellette egy hatalmas sziklát, melyre óriási arany betűkkel van fölírva a «Chocolate Suchard» reklámja. Mig az alatt elterülő tó s a szemben emelkedő untervaldeni hegyóriások fölött mereng szemünk, a vonat alagútba jut (2), s szédítő vashídon át robot az irtózatban ásító Schnurtobel mélység s az alulról fölmeredő fenyőfűcsok fölött.

Freiburg állomás (3) már 1016 méternyre van a tenger fölött, honnan szép panoráma nyílik a «kardos-erdőre», a távolból előcsillámló Jungfrau, Mönch, Eiger jécsúcra. Csakhamar eljutunk Kaltbad állomásra, hol a vaspálya Scheidek felé ágazik el. Itt kiszállva, s a fejedelmelig berendezett szálló előtere, a kápolna és a jégáldozás mellett elhaladva, erdei parkba jutunk, melyben a természet versenyét látjuk a művészettel, — innen csak tíz percz Kanzelibe (15), mely merészen előre szökő pontot képez a függőlegesen tángoló mélység fölött. Itt kerül először szemünk elé a Rigi-kilátás imponáló hatalma, — csak hogy a vasút futó, sietni kell. A pálya Scheidektől kezdve közönséges keskeny vágányon fogaskerek nélkül halad s 25 percz alatt elvész a rigi-scheideki gyógyházba. Ez eltérő után eljutunk a Rigi-Firstré, egy pihenők által használt más gyógyházba, majd a Schiltthütte (9) nevű megállóhoz, onnan Unterstetten állomáshoz, melynek magas vashidja van (9a), végre a kis indóházba (11), hol rövid látogatást teszünk a vendéglőben s a kis vasuton ismét elérjük Kaltbadot, honnan a mozdony Staffelhöhe (6) s a festői Rothstöck (14) alatt Rigi-Staffelbe (7) visz. Itt vár a közeped, melyen a világ minden országából való utazók találkoznak egymással. Innen néhány percz elég, hogy eljussunk a Rigi legmagasabb pontjára, a Kulmra (8). 1800 méternyi magasságban vagyunk a tenger fölött s előttünk a világ legszebb panorámájának egyike: számtalan falu, szántóföldek, erdők, rétek, váltakozva tavakkal s előcsillámló folyóvizekkel. A távolban a fellegekkel összefolyó látszanak a Jurahegység gerincei, de melyek egészen eltörpülnek a jégpáncélos hegyóriások fenséges látványát mellett.

A ki kedvező világításnál lehetett e nagy-szerű látvány szemlélője, soha életében nem fogja elfelejteni.

A teke-turkománokról.

(Vége.)

Hogy minő viszony van a teke férj, feleség és a fogoly perzsa nő közt, kitűnik e népdalból:

«Ha nem volna rabnő, Perzsa szép lánya, Te volna szívemnek istene, bálványa. Jobban szeretnélek, mint futó ménemet, Mint a sátrát, mely szűlt és nevelt engemet; Jobban szeretnélek véres, jó kardomnál, És méreget bekent, hegyes dárdaimmál . . . De te rablánya vagy . . . nem lehetsz szülője Édes magzatomnak. Feleségim szeme Ha megpillant veled, vége szép arczodnak, Rajta szárad körmök, s jaj rózsás válladnak; Elvágják varkocsod, hulló furteid, Megbékézzák lábaid, elkinoznak, vernek. Hosszu fogságodnak vége soha nem lesz, El hát a virágyakkal, el hát édes, kedves! Szánálak — eh mindég! — szersz há t ő szép lány És fuss ki utánam a sötét éjszákban. Szeretendjük egymást, mig a piros hajnal, Bibor palástjába burkolva nem szárnyal, A fején viselve drága gyöngyből éket, A hajnal-csillagot, ragyogó szépséget. Jössz-e hát? Azt mondom, mint gyávát megöllek, Hallgass hát szép leány, hallgass meg engemet! Már pezszt ereimben az ifjúi vér, A szivem lázongva gyors dobogással vér; A lovam nyergelbe, az éj borultán áll, Borultabb, sötétebb, bármely rideg sírnál, Hej de rövid is ám. mint emberi éltünk, Hallod-e te szép lány, gyorsan menjünk, menjünk!

Látjuk ebből, hogy a szép perzsa lány helyzete nagyon terhes. Teljesítenie kell gazdája akaratát, különben könnyen vesztheti fejét, vagy pedig örökös békőkban sinylódhatik, másfelől pedig szépsége miatt ki van téve az asszonyok üldözéseinek, a kik szigorúan ügyelnek a

rabnő magaviseletére, és jaj neki, ha valami gyanust vesz észre a szemük: megkorbácsolják, összekarmolják arczát, levágják női díszét, fürteit, sőt olykor 10 kilónyi békőba is verik; és ennek mindaddig ki van téve, a mig szépsége tart. Ha gyermeket szül, gyakran megesis, hogy ez árthatlan kicsi teremést megölik, vagy el is adják.

Ez a versenyegés megvan a teke asszonyok közt is: licizálnak, melyik szereti jobban a férjét.

Érdekes a házasság felbontása. A férfi büntetlenül kergetheti el nejét, ha meddő, gyermektelen; ha valami krónikus betegségben szenved, stb. Ily esetekben a férfi nyilvánosan kijelenti felesége szüleinek, hogy nejét elvál, s ezzel a válás megtörtént. Azonban a férj köteles visszatérni a nő hozományát, a nő szülői pedig az érte kapott váltásdíjat.

Ha a teke bűnös cselekedeten éri nejét, a Korán tana szerint joga van nemesakót, hanem a csábítót is megölni. De inkább divatozik az, hogy eladja nejét. Különbözően az, hogy a teke gyermeke, a miből következhet, hogy a teke általában erkölcsös nép, s nem oly kicsapongó, mint például a perzsa, a jomud turkomán stb.

Noha a nő nem rabja férjének, de azért szabad öt koronkint eldöngetni. Egyébként e jelenség megvan minden műveletlen népnek s a jelen sorok írójának volt alkalma Bereg megyében a ruténok közt hallani és látni, mint siránkozott egy urat vezető menyecske azért, hogy soha meg nem verte. A rutén asszony a verést a szeretet mértékének tartja, egy okoskodván, hogy ha az ura nem veri, hát nem is szereti.

Furesa igazán, hogy a teke semmire sem becsüli az öreg asszonyokat és szorult állapotban ott hagyja a sors kényere. Az utóbbi háboru alatt történt, hogy egy orosz csapat megátadott egy kis aut. Mikor a tekek belétek, hogy ellenállásról szó sem lehet, kapták magukat s ott hagyták az öreg asszonyokat, de a fiatalokat magokkal vitték. Az ily eset a ritkaságok közé tartozik és igazán nagyok kell lenni a bajnak, mikor a teke kénytelen a két rossz közül a kisebbiket választani.

Hogy minő felfogás vezérli őt e tetteténél, kitűnik e pár sorból:

Körülfogtak — mindenem oda,
De fogság nem lesz sorsom soha.
Elviszik nóm, sátram, gyermekim
S minden tevém ellenségeim,
Viszik ellenségeim.

Futás vagyon nekem rendelve,
Mert a futást Allah rendelte;
Elhagynom hát feleségeim,
Csak «ót» viszem s vele örömom.
Lovam a pusztába int.

És a vének? Végük! Nem bánom,
Vétség, rútáság ül az arczukon;
Gyermekekben sem lézen hiány,
Hisz «ó» még szép, s ifju mint a lány,
Fussunk, kardom utat nyit!

Még a teke nők bátorságáról kell megemlékezniük. A tavali háboru elég példát nyújt erre. Dengil-Tepében, melyet a tekek körül elszáncoltak, ott voltak a nők is. Arra a kérdésre, mért nem rejtették a nőket biztos helyre, azt válaszolták, hogy sem a férfiak, sem a nők nem akartak belegeyezni a válásba, khánjaik és szerdárjaik meg azon voltak, hogy jelen legyenek a harcznál s buzdítsák a csüggedőket. Dengil-Tepe ostrománál a nők követek dobáltak az ellenség fejére, sőt forró vizet is zuditottak az ostromlókra. Azon a helyen, hola lovasság volt, látták, hogy a nők elszédtek az elhullottak fegyvereit és maguk harcoltak velük. Mikor egy helyen a lovasság körülfogta az aut s a menekülés nagyon meg volt nehezítve, egy nő szólt valamit a férjének, aztán rimázkodni kezdett egy muszka lovasnak, lábai elé borult, s megragadta kezét, férje pedig kényelmesen megölte.

A teke nők bátorsága dalban is meg van örökítve:

Nem vagy te hős! A teke asszony
Te nálad szászorta vitézebb;
Ó nem egyszer a könnyű lovon
Csatában volt s veré az ellent,
És hányzor a véres csatában
Guzsba kötö a gyáva czenket,
Pirulj, nálad vitézebb nő van,
Holott tűzbe csak guzsallyal ment.

Hogy a gyermekekben előbb megszületik a harci szellemet, kétség nem szvened.

Egyébként a nőknek joguk van fedetlen arccal járni, férfakkal beszélgetni, zivatkodni, megbékuálni, joguk van megjelenni az ünnepeken s a lakomán; a férfiak nem szegyelnek velök étkezni. Különbözően a férfiak előbb étkeznek, mint a nők, mely szokás megvan más műveletlen népnél is.

A teke nők rendszeren közepetermetűek, tagbaszakadtak és izmosak, arczuk barna, hasonló a cigányokéhoz, szemek feketék, tüzesek, szájuk rendes, hajuk fekete, fenyés, hosszú és sűrű. Az asszonyok az idegenre nem tesznek kellemes benyomást, mert szépségüket korán elvesztik, mit a korai férjhez menetelnek lehet tulajdonítani. Ruházatuk hosszú, különféle színű ing, mely igen ügyesen van kivarrva selymannel, ezt meglehetősen széles ezüst öv szorítja, melyet karnéolok ékítenek; nyakuk, fejük, fülik telet van akgatva különféle ezüst csecsebecsékkel.

Ez tehát az a «vad» nép, mely az Ázsiát kultiválni akaró orosz sereget csuffá tette, s a melylyel még sok bajuk lesz a muszkalnak.

PROLOG

A SZOMBATHELYI SZÍNHÁZ MEGNYITÁSÁRA.

Irta Márkus Miklós.

Ezer éve szívvél, karral, észszel
Küzdünk a hazának léteért;
— Vándor-utján üstökös nem ér el:
Hova szabánlyk híre már elért;
Védhástyái hátán nyugotnak
Ostoroztuk-nyögöttük keletet . . .
Merre csillagok, nap táboroznak;
Hol a nép, mely többbe: szenedett?

Emberöltő csak . . . az volt az orkán! . . .
A ki látta, nem felejtheti —
Ősi fészkét megebeztet országn
Élto árán ügy védelmezzi;
Lába dobbanása szerteszejjel
Úzte-verte a csahos hadat . . .
Nem igazság, árulás ejte el —
A ki látta, szíve megszokadt.

Hosszu éj jött. A kétségbeesnek
Rémületes éjszakája volt;
Halott gyanút bolyongott az élő,
Föld alatt nem nyughatott a holt;
Névtelen hősöknek izzó lelke,
Vértanuk dicőült árnyai,
Jelöletlen sírjukból kikeltek
Szívünk hurjait feljajzani.

Volt, ki titkos szövegűt megérté
S szólt, mikor mindenki hallgatott;
S hogy igéje váljon testté-vérré,
Sajgó sebre öntött balzsamot;
Honfű közt, dallott honszerelmet,
Szebb jövőt, mit félve álmodott
S érezők: nyelvben él a nemzet,
Építsünk a nyelvnek templomot.

S áldott volt a hely, hol templom épült:
Áldottak a megszentelt falak,
Melyek könnyrel áztatott kővből
Új reménység, új élet fakadt,
És a kik már-már kétségbeestünk,
Nem jövendők: holnapunk felett,
Ujra hittük: van isten felettünk
S még megérünk másik ezeret.

Dús fillérid nyelvünk szent ügyének,
Meghozád te is, szülőházam —
Római erénynek öre egykor,
Örökös most — Savariám —
Bárhoz élek-bolygok a világon,
Vágyó szívem csak téged keres;
Messze síkód, zengő berked áldom,
Hol először hallám azt: szeress!

Oh szeretni . . . Földi üdvösségünk . . .
Égi üdvül sem keveseb talán;
De a mivel semmi üdv nem ér fel,
Érted élni-halni az — hazám!
Reszkedő ajkunkon szent neveddel
Hadd avassuk fel hát templomod:
Áldott, a ki benne érted áldoz,
A ki ellenedre — átkozott!

És ez átok váljon mennydörgéssé,
Győzzön az elhűlt szívekben;
Bűnbánólag hadd boruljon térdre,
A ki még közöttünk idegen;
Hogy — ha e sok vér-áztatata földön
Nem pirulva élni még akar:
Ne csupán hívalkodó szívében,
De nyelvében is legyen magyar!

S ugy megvirrad újjászületésünk
Verőfényes, boldog napja ránk,
És nem lesz hiába az, hogy éltünk —
S nem felednek el, ha meghalánk:
S akkor ti is névtelen hős lelkek,
Vértanuk dicőült árnyai —
Sírtokban boldogan pihentek
S jeltelen sem fogtok porlani.

A GÖZHÁZ.

VERNEGYULA REGÉNYE.

MÁSODIK RÉSZ.

NEGYEDIK FEJEZET.

Egy kis természetrajz.

— Ugyan, Van Guitt ur, — kezdé Banks — mondja meg, oly jóvédelmező-e ez az ön keresete, mint a mily veszélyes?

— Uram — felelt a vad-szállító — hajdan jóvédelmezőbb volt. De néhány év óta leszállt a vadállatok bece. Itélje meg maga, a folyó-árból. Legjobb piacunk az anvers állatkert; de ott sem adják meg már a régi árakat, ugy hogy a vételár nem sokára alább fog szállani a beszerzési költségeknél. Igy nem régen egy struczeut alig tudtam tizenegyszáz frankon eladni, sőt a nyóstyényt csak nyolczszázank. Egy fekete párduezt csak ezerhat száz frankot adtak, egy jávai nőstény tigrisért kétezer gyszázát, s egy egész oroszláncsaláért hétezer frankot.

— Valóban potom ábarak, szólt közbe Banks.

— A mi pedig az ormányosokat illeti, — vagyis az elefántokat, hogy népiesen nevezzem, — ezek fogásáról már egészen le kell mondanunk maholnap. Agyaraikat még el lehet adni, mert az elefántosont elég kereset árucikk ma is; de mutogatásra az élő állat nem való többé. Mostanában már színdarabokban léptetik föl a drámaírók; így egy elefánttal bejárnak több országot, a közönség kíváncsisága ki van elégitve s az állatseregletbe senki sem megy, hogy elefántot láthasson.

— Hát — kérdeztem én — ön az indiai állatvilág e csodáit csak az európai állatseregletek számára szállítja?

— Szabad-e erre, — mondá Van Guitt ur — szerénytelenség nélkül egy kérdéssel felelem? Látta-e ön már, Indiában járva, a hatalmas rádzsák állatseregletét? Menjen Guikowarba, tiszteleljen Barode királyának; nézze meg állatseregletét s bámulja meg a kattivari oroszlanokat, medvéket, párduezokat, hiuzokat, csitákat, tigriseket! Nézze meg ötszáz bülbül-jét, a hindu felszöget e bájos csalóágyait, melyeket oly gondnal tartanak és ápolnak, mintha mindegyik egy-egy trónörökös volna; legyen tanuja hatvan ezer galambja nász-ünnepélyének, melyet évenként nagy pompával tartat velök; nézze meg elefántjait, melyek közül egynek az a feladata, hogy haláléleteket hajtsön végre, óriási talpával eltöröve az elítélteket. Vagy látogassa meg ön a maizürü rádzsát, Ázsia fejedeleminek e legzavdagabbikát, százanekent találja ön az orrszarvuakat, az elefántokat, a tigriseket, s az indiai állatrisztostrakata legmagasb rendű példányait. S ha mindezeket eltelt bámulattal, tudja meg, hogy e rádzsáknak is én vagyok a főszállítója.

Meg kelle hajolnom Van Guitt ur nagysága előtt.

Hod kapitány azonban még további kérdéseket tett neki a tarjáni vidék állatvilágát illetőleg.

— Ha megengedi, — mondá — még néhány kérdést e husevők felől, melyek főlkereése végett jöttem én India e részébe. Ámbár csak vadász vagyok s egyáltalán nem akarok önrel a szállítási üzletben versenyezni, sőt szívesen tenném, ha az ön gyűjteményét egy pár értékes példánnyal szaporíthatám. De ha az ön gyűjteménye teljes, talán nem veszi rossz néven, ha én az állatok pusztításában taláalom gyönyörűségemet!

Van Guitt ur kegyesen belegeyezett abba, a mit ugy sem akadályozhatott. Kénytelen volt elismerni azt is, hogy a tarjáni erdősegekben tömörkedő ártalmas állat van, melyeket Európában nem keresnek, s melyek pusztítása neki nem okoz kárt.

— Ám lövdözze uram, — mondá — a vaddisznókat. Azok ugy sem husos állatok.

— Hogyan, nem husos állatok?
— Azt értem, hogy nem husevők. De azért oly vadak, hogy a legveszélyesebbek sokszor a vadászra nézve.

— És a farkasok?
— Itt sokféle farkas van, melyek szintén igen veszélyesek, kivált ha csoportosan támadják meg az utazót. Hasonlítanak az oroszországi farkasokhoz s én nem becsülöm őket többre, mint a sakált vagy vad kutyát. Kereskedelmi értékök nincs.

— Hát a medvék?
— A medvék más szempont alá jönek; azoknak vannak jó tulajdonaik is. Bár az indiai medvék nem oly kerestek mint az európai hegyi medvék, de azért ezeket is el lehet adni. Némelyek a kashmiri, mások a rajmakáli medvéket szeretik jobban; e fölött az izlés megoszolhat; de, némely évszakot kivéve, igen árthatlan állatok s oly bátor vadász becsüvyát, minőt Hod kapitányban van szerencsem tisztelni, alig ingerlik. Nem is hasonlíthatók a felszöget kegyetlen állatai közé.

— De a leopárdokat csak ezek közé számítja ön?

— Hogy ne, uram. A leopárd ügyes, merész macska. Felugrik a fára, sőt néha keresztül is ugorja, s nem egy ízben tapasztaltam, hogy felemesebb volt magánál a tigrisnél is.

VAN GUITT UR LECKRÉT TART.

— Hát a párduez?
— A párduez pompás állat, — rajongott Van Guitt Mátýás ur, s majd meglátnak uraim, mily pompás példányaim vannak belőle. S hinnek-e, uraim, hogy vadászatra is be lehet őket tanítani? Guikowarban ez rendes szokás. Kosárban, fejüket bekötve, mint valami söllymot viszik ki a vadászat színhelyére. S mikor a vaddisznók egy csoport zergét vagy antilopot pillantanak meg, ráeresztik a párduezt a jámbor kérdőzökre. Ugy van, kapitány ur, van itt párduez elég s ön is fog találkozni akármennyivel! Azonban bártorkodom figyelmeztetni, hogy azok még nem lesznek megszeldítve.

— Remelem is, mondá a kapitány.
— Valamint az oroszlanok sem.
— Jó, hát már az oroszlanoknál vagyunk; beszéljünk hát az oroszlanokról.

— Nos uraim, — mondá Van Guitt ur, — én az állatvilág ez ugy nevezett királyait kisebbre becsülöm lybiai testvéreiknél. A him oroszlanok nincs itt az a felséges sórénye, mint Afrikában: engedelmlem legyen mondvá, ugyszólván meg van koppasztra. Már kiveszőben is vannak e világrészéből. Nem ugy, mint a tigrisek!

— Ah, a tigris! kiáltá fel Hod kapitány.
— A tigris! visszhangozta Fox.
— Igen uraim, — mondá Van Guitt ur, — a tigrisek a korona! A tigrist nevezték el király-

tigrisnek — s ez rendén is van. Ő uralkodik Indiában; benne van megszemélyesítve India. Neki joga van betöröknek tekinteni e földön, melynek ő az őslakója, nem csak az angolokat, de a benszülötteket is. Ő mindenütt ottthon van a felszögeten: a Komoran főkötő a Himalájáig, a Sunderbundban és Nilgeriában. Seregeseitől jár mindenütt, mint a vadmacskák. Oh, ezek Európában is a legkeresettebb állatok. Állatkert, vagy állatsereglet el lehet bármely állat nélkül, csak tigris nélkül nem! Ez az állatseregletek legnagyobb vonzó ereje. Mikor borzad a néző, mikor félti az állatmutogató életét? mikor a tigris kalitkájába lép. Mely állatot fizet, sulya szerrint, aranynyal fölmérve, a rádzsa? A tigrist! Tudják-e uraim, hogy ha az indiai rádzsának előkelő vendége van, mily mulatsággal tisztelik meg azt? Ketrecben király tigrist vitet eléök. A ketreczet, lóhátón, illő távolságban körbe veszik. Akkor a ketrecz ajtaját felnyitják. A tigris kingrik, kirohan, kiröpuil, oda veti magát a csoportokra szakadó tömeg közé, hősies dühbel védi életét — néha sikerül átörnie, szaz lövés zápora közt, legtöbbször elesik, — mily dicő halál!

Van Guitt ur egészen föl volt lelkesülve a tigris dicseretében. Hod kapitány is meg volt hatva.

— És uram — mondá — ha ön dícsékszik velem, hogy fogott már tigrist, én is elmondhatom, hogy löttem már egynehányat. Most várom az ötvenediket s fogadom, hogy nem is távozom a tarjáni erdősegből, mig azt el nem ejtem.

Már készültek a fölött vitázni, az egyik lött-e, vagy másik fogott-e el több tigrist? s hogy helyesebb-e löni vagy elfogni dicőbb e e nemes vadat. Szerencsére Banks közbe szólt.

— A tigris — mondá — a teremtés királya; ebben egyetértünk, de hozzá merem tenni, hogy nagyon veszélyes király alattvalóira nézve. Ha nem csalódom, 1862-ben történt, hogy e dicő vadak felfalták a Szangar-sziget valamennyi táviró-tiszjét. Hallottam emlegetni egy nőstény tigrist is, mely három év alatt nem kevesebb, mint száztizennyolcz martalékot ejtett el, s egy másik ugyanannyi idő alatt százhuzsonhatet. Ez már sok, még egy királnétől is! S végre, a szipókok legyöztetése óta, három év alatt, tizenkét ezeröttszázötvennégy egyén vészett el a tigrisek fogai alatt.

— De uram, ön elfeledni látszik, hogy a tigris épen emberevő állat! És a hinduk azt állítják, hogy ha egyszer az emberhust megköstolta, más nem is izlik neki többé.

— Nos aztán? — kérde Banks.
— No hát, felelt Van Guitt ur, — csak természetü hajlamukat követik. Enniök csak kell!

(Folyt. köv.)

Észleletek az erdőben.

Ki ne látta volna utazása közben, nyárban, különösen Felső-Magyarország egyes vidékein, azt a nagyszerű színváltozást, midőn a tölgyfa-erdőt bükkfa-erdő váltja fel; majd más helyütt vegyes bükkfa és gyertyánfa, távolabb még tarkább csoportozat, tölgy-, bükk- és nyírfacsoportozatokból. A fiatalabb erdei vágásokban piroslik az erdei bodza-bogyó, szaporodik a mogyoróbokor, fehérlik a nyírfá és mivel hogy ezek még el nem ölhettek az erdei növényzetet, az ember magasságnyira nő, gazdagon, buján.

Az erdei vágásoktól télben, január—márczius hónapokban végzik. E hónapokban a fa még nem ereszt meg nedvét sejtjeiből, hánzyik a táplálék, a fa nem él, alszik.

Vágnak erdőt azonban később is, midőn már a fűben beállt a tápláló nedv-keringés; de ezt csak azért teszik, mert ez időben a tölgynek szépen lehámlik a héja, és a mint tudjuk, a timárok azt nagy mennyiségben használják cseszésre; sok helyütt kiviteli czelokra megörlők s kiszállítják lisztalakban a messze Németországba.

Tavaszzsal kezd hajtani a levágott fatörzs meglehetősen gazdagon, hanem e hajtásokból ritkán nevednek fa, mert könnyen elvált a törzstől, és egy erősebb szél mind a földre teríti.

Látám én gyönyörű tölgy-erdőt, a hol nem talált volna az ember a világ minden kincseért más fát; kivágták, s az egész erdő átváltozott, lett belőle nyírfá-erdő. Láttam bükköst kívágnai,

később ezen a helyen vegyülék keletkezett a gyertyán- és tölgyfának; másol a tölgyfa-erdőt mogorós váltotta fel, majd éger és erdei bodza.

A Szepességen, ha fenyő-erdőt vágnak ki, ott rendszeren újból fenyvek kezdenek nőni, még akkor is, ha a vágást a leggonoszabb módon fogantatosították. Nyírfát sehol nem láttam, tölgyet avagy bükköt ritkán, a gyertyánfát nem is ismerik, de az erdei bodza itt is nő, és pedig elég sűrűn.

Azonban ha azt hinnék, hogy a kivágott erdők helyén mindjárt a vágási évben nő más természetű és minőségű fa, nagyon csalatkozunk, mert csak a vágási év után kezd jelentkezni, de akkor sem egyformán. A vágási évben, az egész kivágott területet embermagasságnyi hegy erdei növényzet növi be; helyenként tért hódít a számoza, az áfonya, de később mind a mellett uralkodóvá a málna-, majd a szederinda-cserje lesz. Ez ezek mindaddig, míg csak lehetetlené nines téve tenyészetük, daczolnak a szép növekedésnek indult fiatal fákkal, sőt tapasztalni lehet, hogy amazok emezeken nem egyszer diadalmaskodnak; ez esetben egész erdőhelyek maradnak pusztán, s később mint erdei rétek ismeretesek.

Ha a Rozsnyó határában levő fiatal erdöket tekintjük, azon szomorú valósággal kell megbarátkoznunk, hogy ott egy óriási terület, mely előbb egészen tölgyes, avagy vegyes, tölgy-, bükk- és gyertyánfás erdő volt, most nyírfaedő. A ki csak másfél évtizeddel ezelőtt látta azt a szép tölgy-erdőt, mely a nyírjes felett kezdődött közvetlen, egyrészt felhúzódott az Éles-hegyre, másrészt átfutotta az egész Rákost, fel a tekerületig, és most meglátja a fehér nyírfákat: valóban elszomorodik, mert az új jövényeket még csak épületfának sem használhatják, legfeljebb tűzfának s ágaiából itt-ott fonnak ösvényt s készítenek seprőt.

En azt hiszem, ezen káros erdőátváltozás indította Rozsnyó városa előjáróságát arra, hogy a nyírfa erdöket fenyőkkel kezdjek beültetni. E művelet tudommal sok áldozatba került, de a kívánt eredményt mindamellét létre nem hozhatta, noha vannak egyes helyek, mint például a régi papiralom mellett a szép kis fenyves, melyek úgy a munkát, mint másnemű áldozatot elég szépen jutalmazták meg. Különben a város körüli erdők talaja nem igen kedvező a fenyőnek, bajosan lesz ott meghonosítható, mert a fenyőnek először magasabb hely kell, és másodsor élesebb levegő.

A mi a vágások növényzetét illeti, sokan azt tartják, hogy a madarak kiváló szerepet játszanak benne. Ezt én nem akarom vitatni, de mindamellét megjegyzem, hogy az előttem majdnem lehetetlen, kételkedem benne; mert a ki figyelemmel kísérte valaha a madarak táplálkozási módját, lehetetlen, hogy ne tapasztalta volna emésztésük kifogástalanságát; de ha hiányos volna is az, kérdés, vajjon a növényi magvak, melyek már élelműl szolgáltak, de meg nem emésztették, birnak-e azon tényezővel, melyek a kikéleshez okvetetlen megkívántatnak? Valóban nem birnak. Ha most meg megismerjük azt a nevezetes körülményt is, hogy az erdei madarak nyáiban nagybárra hernyókkal és legyekkel táplálkoznak, téiben pedig az emberi lakok körül csoportosulnak, mert itt mégis könnyebb az élelem beszerzése, mint künn az erdőben, a hol mindent a hó takar, a mit mindenkor láthatunk a sármányunk, pintyökénél, czinegénéél: be kell vallanunk öszintén, hogy az erdei növények életében valami más, hatalmasabb erő működik közre, mely erőnek a madarakkal semminemű összeköttetése nines. Tény azonban,

hogy majdnem minden vágásban külön növényi családot lehet találni, melyet nem a madarak idéznek elő, hanem igen a méh, vagy a pillangók, repdesésök közben egyik virágcsészéből a másikba hordván a himporokat.

Az erdők átváltozását igen előmozdítják a gondtalan erdővágások; ki ne hallotta volna a nálunk divatott erdőpusztítási gazdálkodás káros következményeit? Nem hagynak magfákat, melyek egyedül célja az, hogy makk által előmozdítsák az új erdő növesét, némi árnyékot vessenek a pusztá területre; ha pedig hagynak, azok épen úgy veszik ki magokat, mint egy nagy pusztában itt-ott egy esernyő.

Midőn a vágásokba a kivágott fákkal épen ellenkező természetű és minőségű fák kezdenek nőni, például: tölgy-erdő helyén bükk-erdő, bükk-erdő helyén nyír-erdő, másol majd egy vegyülék, míg végre egy más helyütt tulsulyban a mogoró: ez oly jelenség, melynek előidézésében épen oly kevés a madarak, mint a tölgy- vagy bükk-makk közreműködése.

Sűrű erdőkben, hol a fák folyton árnyékot vetnek a talajra, alig látszik itt-ott egy szál vi-

CHAMBORAND-HUSZÁR. (1792.)

rág, de az is olyan, mintha kin volna az élete, virága szintelen, maga a kocsány gyakran, mint az üveg, átlátszó, levelei pedig sárgás zöldek. Az arnyas helyeken még a kisebb növésű fák is elsatnyulnak, de nem azért, mintha nem kapnának elegendő táplálékot, hanem azért, mert nélkülözni kénytelenek a nap melegét, életet adó erejét.

A föld termő természetének, s a nap életet adó erejének, csodás együttműködésében van mégis az erdők átváltozásának legfőbb oka. Más az élet árnyékban, más ismét napsütötte helyen, a hol a légáramlat nem ütközik semminemű akadályba.

Vessünk egy futólagos tekintetet egy káposztarészével beültetett táblaföldre, nem azt látjuk-e, hogy a mig meg nem kapálják, ki nem terjeszkedik, mellette, körülötte, mindenütt szabadon nő minden gyom, de ha egyszer levelei kiterjedtek, s fölfogják a napsugarakat, minden gyom elpusztul, vagy ha daczolni akar sorsával, hát akkor törpén marad, s nem virágzik, ha pedig még is kinből virágoznék, akkor magtalan.

Ugyanezt láthatjuk a burgonya-földeken is. S szerintem ennek kell állani az erdők-nél is.

Vidonyi József.

Egyveleg.

* A leggazdagabb orvosi könyvtár ez idő szerint Washingtonban van s neve «National Medical Library». Katalogusából most jelent meg az első kötet, tizily kötet lesz, mindegyik mintegy 1000 nyelvezdrétt lap. A könyvtárban most több mint 50,000 bekötött szakmunka van s mintegy 60,000 füzet, ezenkívül a világ legnevezetesebb orvosi szaklapjainak s folyóiratainak csaknem teljes gyűjteménye. Jelenleg a régi Ford-színház földszintjén van elhelyezve, de e helyiség már is szűk.

* A római világkiállítást 1886-ra tervezik s a szervező bizottság már külön lapot is alapított, hogy ez eszmének propagandát csináljon. A helyet is kiszemelték a Borghese Corsini és Taronia villák közt, a hova a del Popolo, Salarn vagy Pia kapukon egyaránt el lehet jutni.

* A Viktor Emanuel emlékére szánt szobrot Vercelliben Rosa Hercules állítja fel. A szobor közel hatvan láb magas s a talapzaton a modern olasz történet három legnevezetesebb korszakát (1849, 1859 és 1870) jelképező női alakok lesznek.

Budapest 1577-ben. Az «Oesterreichische Monatschrift für den Orient» című folyóirat legújabb számában Etlicher, egy német császári követ 1577-ben tett utazását írja le Magyarországon, Szerbián s Bulgárián át. A közleményben a magyar fővárosról a többi közt a következők olvashatók: «Törökök kíséretében meglátogatták az utasok a part tulsó felén levő Pestet. A hajóhidat, mely akkorában 63 hajón nyugodott, az utasok nagysága s szilárd építés módja miatt dicsérték. Pestet illetőleg kiemeli a közlemény, hogy a várost körülvevő magas falak jó állapotban voltak, hogy a körfal sértetlen, s hogy Pest ebben a tekintetben nagyban különbözik Budától, Esztergom és Nándor-Fehérvártól, minthogy az utóbbi városok körfala abban az időben egészen szét volt rombolva. Pest belsejét ellenben élesen ócsarolják az utasok. «Gyalázatos épületek, kicsi házacskák, — mint az egész Törökországban, — nyomorult, szűk, sáros utcák», ez a kép, melyet a tudósítás azakkori Pest-ről elénkbe tár. A leírásban említik egyszersmind azt is, hogy a Pesten élő keresztényeknek van ugyan papjuk, de templomjuk tornyában hiányzik a harang és az óra, mint Törökországban. Esztergomban és Budán a törökök a harangok használatát megengedték. Utazóink Budát még élesebben bírálják. E város terjedelme — nygmond a leírás — sokkal nagyobb mint Pesté, — majdnem olyan nagy, mint azakkori Eszlingér (Württemberg). Az utazók nem mertek nagyon bemenni a városba, mert «mindenfélé merényletet követtek volna el ellenük». Végül azt mondja a tudósítás: «Budán sok zsidó is lakik, kik kereskedéssel, uszorrával és árulkodással foglalkoznak.»

Kéziratok megóvása. Mommsen könyvtárának és kéziratának elége alkalmasból a «Kölnische Zeitung» azt javasolja, hogy ritkább kéziratok fényképészet útján sokszorosíttassanak, a mint ezt a híres Codex Sinaiticusnál és más régi kódexekkel már szép eredménnyel megkísérelték. A fényképészet mai tökélye mellett nem szenved kétség, hogy e másolatok szépség és olvashatóság tekintetében mi kívánni valót sem hagynának hátra s bizonyosan sikerülne, — a mi földoloz, — azoknak tartósságát is elérni.

* A pacsiarták már csaknem egészen eltűntek Anglia északi részéről, hol azelőtt nagy számmal voltak. A közhit szerint az állatokat a sergelyek üldözik az által, hogy tojásikat összetörök s az ifjú madarakat megölik. A természetbúvárok azonban megafölszák e nézetet s azt hiszik, hogy a pacsiarták eltűnésének oka a szarvasmarhák szaporodása s hogy földművelési czélokra minél több terület vesznek igénybe.

Magyar huszárók francia szolgálatban.

II.

Rákóczi szabadságharcza már 1711 februárjában bevégzettnek tekinthető. E hó 20-án hagyta el hazáját a bujdosóvá lett fejedelem. Apr. 29-én Smolensk alatt szabad szárnyra bocsátotta «nemes kompánia» nevet viselt testőrségét, melynek tagjai részint haza szállingóztak, részint Frigyes-Ágost lengyel király, Péter császár vagy XIV. Lajos hadseregébe léptek. Szendrői Török Zsigmond mind a hármat megróbbálta. Előbb Rákóczi kamarása, aztán lengyel kapitány, majd moszkvai testőr, végre francia kapitány volt. Egy másik menekült, Trencsényi, máskép Kolozsváry László, Rákóczi belső embere, Thaly Kálmán szerint, szintén mint francia tábornagy halt volna meg. * Rézszemről, egykoru katonai lajstromokból sem találtam nevet.

A francia szolgálatba lépett magyar emigránsok általában véve nagyobb előmenetelt tettek, mint a minőre akkortájban odahaza számíthattak volna. Grófok, bárók, tábornokok emelkedtek soraikból, s mint huszárók, testületileg

totta meg a róla nevezett, később nagy hirre vergődött huszárezredet (Régiment de Berchiny). 1719-ben ugyanis meglátogatta a Márvány-tenger partján számkivetésben élő atyját, ki fia számára magyar bujdosókból és kiszivárgó székelyekből francia pénzen huszárezredet toborzott.

Az új huszárezred eleintén két századból állott, melynek parancsnokai egyezredes és egy alezredes; s századok vezénylete egy őrnagy és egy segédőrnagyra volt bízva. Rajtuk kívül 8 kapitány, 8 hadnagy és mindössze 120 főnyi legénységből állott az egész ezred.

Egyenruhájok épen olyan volt, mint a kuruvezvilági magyar lovasságé. Sűrűn sűjtásozott vörös bélesű, égszínkék, prémes dolmány, kicsony, gömbölyű öngombokkal, kék gomblyukakkal, sárga öv és csizma, vörös salavári, a nadrág többi része kék. Medvebőrrel karimázott kalpap, kicsüngő vörös fillentyűvel; félczombig érő börtarsoly, a Bourbon-ház fehér liliomaival; vállukon farkasbőr. Fegyverzetük hasonló a Rátky-huszárokéhoz. Jó fogású görbe magyar kardjoknak egy kissé csonka példánya a nemzeti muzeumba került; pengéjére három liliom s az egyik oldalon Regiment De Berchiny, a másikon Vice Le Roy van bevésve. A penge-

sőbbi levelében. 1723 jan. 15-én Hagenauban van ezredével, s onnan így ír Répczelakra: «Megvallom édes Asszonyom Anyám, hogy jól-lehet itt becsületes szolgálatom és jó fizetéssem vagyon, mindazonáltal akarnám, ha edszere régi bujdosásomnak végét vehetném. Csak arra kell vigyáznom, hogy mivel otthon nem sok van mire mennem, az mim itt van, hogy a nélkül is ne maradjak; kérem valamely okos jóakaróival közölje dolgomat, hogy ha lehetne-e egy passzussal hazamennem?»

A 74 estztendeig főnnállott Bercsényi-huszároknál Kisfaludyn kívül számos magyar tisztre találunk. 1737-ben Saarlalbeban állomások az ezred; parancsnoka Bercsényi tábornok, őrnagyja Pollerecsky. 1752-ben alezredese Totth, Nyitráról, kapitányai Simonchich, Sárközy, Benjorcsky, Deák János, Csengery, Perényi, Fogarassy.

Apja ezredében, a Bercsényi-huszárokna futotta meg rövid katonai pályáját, a nagyapja és Rákóczi nevére kegyeletesen Miklós-Ferenccnek keresztelt ifju Bercsényi, ki mint a Bercsényi huszárók ezredese és Szaniszló lengyel király, Lotharingia és Bar hercegeének főkamara-rása hunyt el 1762 febr. 9-én, alig 26 éves korában. A hétéves háboru alatt az általa vezény-

BERCSÉNYI-HUSZÁROK. (1721.)

is a német s francia huszárók elé soroltattak. Valamennyi között azonban legtöbbré vitte gróf Bercsényi László, Miklós fia.

Bercsényi László Ignác, született 1689. aug. 3-án Eperjesen. Gondos neveltetésben részesült, melynek bevégeztével Rákóczi nemes testőrségébe lépett, hol a trencsényi csapatban tansított vakmerő bátorságáért 1708-ban zászló-tartóvá neveztetett ki. 1712-ben Rákóczi és Rátky ajánlatára rangfokozata megtartásával alkalmazta őt XIV. Lajos, a francia királyi testőrségben.

Bercsényi 1719-ben már mint ezredes toborozta Törökországban a róla nevezett 56-dik számú francia királyi huszárezredet, melynek márczius 1-sején első ezredes-tulajdonosává neveztetett ki. Ettől fogva hirtelen emelkedett rangban, tisztességben. 1738-ban tábornok, 1744-ben altábornagy, 1753-ban a szent Lajosrend nagykeresztés vitéze, végre 1758-ban elérte a legmagasabb katonai rangot: Franciaország tábornagyává lett, s 1778-ban, mint Franciaország első tábornagyá végezte be őseihez méltó életét. **

Mint említettük, Bercsényi László alapi-

* «Uj Korszak» 1866. évf. 84. 85. l.

** Familles nobles de France. Paris, 1771. II. 338.

339.

gerinczen a kardműves neve — Berger Plarckand Fourbisseur a Strasbourg — olvasható.

Az ekkép fölszerelt huszárezred viszontagságairól tömördek adatot szolgáltatnak a francia történelem évlapjai. Megalapításának első éveiről azonban van mit böngészniünk a Kisfaludy család levéltárából is. Kisfaludy Boldizsár ugyanis, az újonnan alakított ezred őrnagyja, élénk levelezésben állott anyjával, s maig meglévő iratai az ezredre vonatkozó számos érdekes részletet tartalmaznak.

1722 elején a Bercsényi-huszárok Montpellierben feküdtek, honnan Kisfaludy ezeket írta anyjának: «Már az elmúlt nyáron a mi regimentünk felállott, s ide ebben a tartományban rendeltetett; csak két napi járó földnyire vagyunk Spanyolországtól. Most, hála Isten, fizetésünk jobban van, és jó kenyérral, borral, olajjal s jó hussal bővelkedő tartományban vagyunk, de Mediterraneum tengeritől csak egy órányira; a sok szép tengeri halaknak sincsen szűki, a muskatál borból is bővelkedünk, mely igen jó, — de inkább kívánnék kegyelmetekkel csak a nojstifti korszokból is amaz savanyó mustot inni, — mind jobbnak tetezenek. A figének, mandolának, malosa szőlőnek itt bősége van: de azt is odaengedném a mihályi szilváért.»

Hasonló honvágy nyilatkozik minden ké-

lett huszárók különösen a Rajna és Weser vidékén mutatták meg, mi az az igazi huszárvágás.

Ekkortájban a Bercsényi-ezred szervezete még mindig a régi, munderjok azonban egészen új szabású. A kurucoz salavárit, egyszínű, talpig kék nadrág, a kék dolmány vörös bélesűt fehér báránnyal, a szintelen bagariát vörös gyapju vitézi öv váltotta föl. Ehhez járult a szintén újmódi, fehér paszományos, koronás liliomokkal díszlő vörös tarsoly és csótár. Mindez azonban csak aprólékos változtatás ahhoz képest, hogy ezentul Bercsényi huszárainak sárga csizma helyett feketében kellett járniok, ** a mi nemcsak hogy kiforgatta őket eredeti kurucoz viseletökből, hanem tradícióik ellenére is volt. Mert a fekete csizmát Rákóczi piros, vagy sárga csizmák lovaságá annyira lenézte, úgy megve-tette, hogy pl. a labanczokra csinált pasquillus leginkább azzal gunyolja a horvátokat, hogy «parasztnak való» fekete csizmában járnak:

Az nagysájú horvátnak is
Fekete csizmája,
Hosszú nyakú, kurtá farkú
Göröcsös paripája.

* Thaly Kálmán és Paur Iván közleménye (Sopron, 1877. évfolyam, 42. sz.).

** Etat général des Troupes Françaises. 1753. p. 229.

Négy zászlójk volt: egy fehér selyem lo-

bogó, a fokától széleig terjedő csikon három arany liliummal, és három ezüst rojtos kék kornéta.

A Bercsényi-ezred békéláb 3 századból, 12 szakaszból, hadi láb 6 századból állott. De a mult században divatozott portyázó csatározás mellett, tömördek előrs- és utócsapat vált szélsőségessé, s épen ezért, az e czéla remélt használható Bercsényi-huszárok annyira igénybe voltak véve, hogy egyfelől szaporításuk, másfelől a közéjük nem való elemek kiküszöbölése elkerülhetlenné vált.

1742-ben Eszterházy meghalálózván, helyét Dávid, az eddigi alezredes töltötte be, ki 1749-ben bekövetkezett haláláig itt szolgált.

1742-ben Eszterházy meghalálózván, helyét Dávid, az eddigi alezredes töltötte be, ki 1749-ben bekövetkezett haláláig itt szolgált.

Turpin 1749-ben nevezetett ki a róla nevezett magyar huszárok ezredesévé, aztán dandárnakává, 1761-ben pedig, a Rajna mellettinek huszárán élen tanúsított hősi bátorságáért, tábornokká léptették elő.

A Turpin huszár-ezred öltözete hasonlott a Bercsényiéhez, kivéve, hogy feketével szegélyezett fehér nemez csakójuk és vörös tarsolyuk volt. Újmódi csakójuk kétségkívül a régi kurucz csakó- vagy hajdusiveg mintájára készült.

Ne ütközök meg a szives olvasó azon, hogy itt egy-két századból, 2—300 vitézből álló ezredkről, regimentekről beszéljek. A mult század derekán ez volt a divat Franciaországban.

Ne ütközök meg a szives olvasó azon, hogy itt egy-két századból, 2—300 vitézből álló ezredkről, regimentekről beszéljek. A mult század derekán ez volt a divat Franciaországban.

Turpin tábornokká kinevezetése következettében helyébe gr. Eszterházy nevezetett ki, a már Chamborand nevét viselő ezredbe; kapitányyá pedig Bercsényi Ferenc Antal, László gróf kisebbik fia, ki mint tábornok és XVI. Lajos bizalmas udvari főembere, e király testvérével, Artois gróffal Bécsbe, onnan magyar földre menekült, s Védrednél lakott.

Említettem, hogy 1738-ban Bercsényi ezredében Pollerecsky volt az őrnagy. A besztercebá-

Mercure de France. 1763. Mai. p. 210, 211, 1764. Juillet, p. 189, 190.

nyai születésű Pollerecsky, mint Ríkóczy herceg-asszony udvarnoká került Franciaországba, s rövid időn sokra vitte. Már 1743-ban a «Pollerecsky Hussards Hongrois»-kcal találkoztunk. Az új ezrednek, mint annyi másnak, esz-pán a neve volt hangzatos, különben csak egy századból állott. Ezenruhája hasonlított az előbbienekhez, kivéve, hogy vörös paszományos fehér nemez csakójuk volt, vörös tarsolyuk is ugyanolyan színű gyapjú övük. Vörös paszományos csótárukon öt fehér lilium díszlett. Ezredesük Pollerecsky, alezredesük egy másik Pollerecsky, őrnagyuk Haltermann.

Pollerecsky hatalmasan emelkedett katonai pályáján. 1748-ban dandárnok, 1781-ben pedig már mint «Monsieur le comte de Pollerecsky» tábornok, királyok, főnemsek társaságába lépett, kinevezetve a szent-lélekrend nagykeresztés vitézévé.

Az 1764. febr. 10. diki rendelet egy új, a huszárezredkét közt utójára alakított negyedik magyar huszárezred föllállítására szolgált alkalomul. Az Eszterházy-ezred ismét föltámadt, melynek ezredes tulajdonosává Eszterházy gróf lett. Ez az eszterházy az 1742-ben meghalt hasonló nevű huszárezredes fia vagy rokona, 1761-ben Turpin helyét foglalta el a Turpin, illetőleg Chamborand huszáraknál.

Ezredes 1788-ban Roeroyban fektűtt. Parancsnokán kívül nemes Székely kapitány, gróf Pollerecsky és nemes Nádasdy alhadnagyok voltak magyar származású főtisztjei. Ez volt az utolsó magyar huszárezred, melyet Franciaországban szerveztek.

Ha végigtekintünk a francia csapatok közt szolgált magyar huszár-ezredeken, közülök négyet egyszerre két időszakban találunk, u. m. 1743-tól 1745-ig, a mikor Bercsényi, Turpin, Desewffy és Pollerecsky ezredei állottak fenn, és 1764 táján, a midőn Bercsényi, Chamborand, Pollerecsky és Eszterházy nevét viselő magyar huszárezredk vitézkedtek a liliumos lobogók alatt.

A XVIII. század vége felé a francia szolgálatban állott magyar huszárezredkben már jó részt franciák és kivált rajnamelléki németek szolgáltak, hanem azért hagyományos szokás volt köztük, hogy magyarul esküdtek föl a király hűségére. Bár nem értették esküjök szavait, azért mégis híven megtartották. Miként vezérek, úgy a legénység is, a válságos napokban leghívebb támaszai voltak a roskadozó királyságnak.

Dumourieznek ugyszóval testőrezredreit képezték a Nordmann ezredestől vezényelt Bercsényi és Chamborand huszárok. Lamartine elragadtatással szól e huszáraknak Valmy és Jemappesnál szerelt babérjáról. Aztán leírja Dumouriez árulását, s akkor is szólnia kell huszárainkról! «A ragaszkodás — ugymond — melyet Dumouriez katonáiban költeni képes vala, akkora volt, hogy a Bercsényi ezred nyolczszáz embere és a száz huszárök önkényt Tournayba mentek. E katonák az átszököt név gyalázatát többre becstülék a tábornokuktól való megválás fájdalomáért.»

1793 óta nincs többé magyar huszár a francia hadseregben. Az idegen zsoldosokat nemzeti hadsereg váltotta föl.

Ballagi Aladár.

Porond-királyok.

(Dr. Carver előadásai alkalmából.)

Aztán mondja valaki, hogy az a világ, mely felé közeledünk, az egyén souverainitása-nak világa, költészet nélkül való és unalmas lesz.

A mikor majd az a rengeteg lángész, az a különféle szakképesség, mely ma a kiváltságok, előnyözött rétegek sorköve alatt szunnyad, mind valamennyi egyszerre «kitör és eget kéri» — és az emberiség mindennap egy-egy korszakos találmányra, egy-egy újabb esodameber szemlé-lésére ébred, a ki végbeviszi a mit eddig lehet-lennek hittünk, és látni fogjuk az emberi talen-tumot oly szedületes nyilvánlásaiban, a minőről még ma csak homályos sejtelmek derengenek

Fieffé : Hist. des troupes étr. I. 278. D'Houry : Almanach Royal. 1791. p. 198.

lelkünkben... a minőről még a jövő század regényirojájának képzelme sem álmódhatott.

Az igaz, hogy ez a költészet más természetű lesz; nem lesz grandios, nem lesz nagy méretű; mert a tömegek mozgolódását az egyén szereplésének miriád csillogása váltja föl.

Epikai, tragikai helyett lyrái, vigjátéki; komor helyett derült égi költészet, ez az egész különbség.

Egyes népek fölött örökösödés jogán uralgó kevés számú királyok helyett — a különféle emberi képességek bravour-hősiesnek általános királyságai; a kiknek kicsi lenne már saját faji hazájuk Macedonijára.

Hiszen voltakép a naiv korok meséi való-sulnak meg.

A ki magát valamiben legerősebbnek hiszi, az egy szép reggelen nyakába veszi a világot, elindul magánál nagyobb hőst keresni. Ha talál, akkor azt elismeri szakmája birodalmában királlynak; ha nem, hát az ő fejére teszi a koronát az öt világrész elismerése.

Hát már az magában nem haladás, nem fokozódása az élvezetnek, hogy az ember kiszabadul a sajátlagos hazaiság szorult levegőjün, szűk ltkörű zugából?

Minden egyes ember lakása, ltköre, pályate-re nem egy város, nem egy ország, mert nem kevesebb, mint az öt földrész lesz!

Egy darabig csak az egy költő marad meg még lánzos kutyának, mert nyelve köti az egy hazához, de több ez is beleün e szerepbe; a nyelvek össze-, azaz elolvadnak, s a hóbul csak egy marad ki utójára, mint a Himalaya csúcsa, s akkor aztán a kerek föld egy nagy csalog-sziget lesz, a melyben százával szólnak a Petőfik, Byronok, Hugo Viktorok.

Az egész föld egy olimpi játék színtere, a melynek sorompói közt ezrével versyeznek a fölszabadult, kiművelt különféle képességek, amaz universalis esdsárság koronájáért, melyről Napoleon hasztalan ábrándozott.

Talán lázas álom ez? Hát nem egy darab-e már eme jövő képebl az az ember is, a ki e napokban mutogatta magát nálunk is, az emberi képesség egy oly tökélyfokát mutatva be, hogy a ki látta is, és pedig annál inkább, ha szakértő, arra fakad, hogy — igen is látom, szememmel, hogy mindez való, és mégis azt hiszem, hogy ez lehetetlen!

Ez ember egész élete neme- csupa költészet, olyan regény, olyan esoda, a mekkorát maga az öreg Dumas nem mert hazudni még ezeltől két évtizeddel, azon hiszemben, hogy ha ezt állítja, a mit ez itt megeselekszik, ezt oly vakmerőségnek tekinti az olvasó, hogy azontul azt se hisszük el a majd neki, a miben semmi különös, csodálatos?

Egy öt éves korában a vad indiánok által elrabolt, fölnevelt gyermek; a kinek a vadak által lefoglalt élszervonatok rakományai, a milliányi töltények, alkalmat adnak magát a lóvéshben gyakorolni és kifejlesztzeni ebbeli non plus ultra talentumát. Onnan megszökik és hallja, hogy van egy másik ember, a ki magát a földgömb első lövészének nevezi, mert száz üveggyömb közül 96-ot eltalál — söréttel; akkor ő fölkerekedik, beállit a porondra és azt mondja, hogy ő lelt ugyanannyit golyóval, mint a mennyit az söréttel, lelévi mindazt löhátról, a mit az gyalog; és szavának ura lesz; megeselekszi a hihetlent, és Bogardus uratat demoznáálja, s azonnal ő a kerek föld lövészkirállya!

Hát nincs ebben költészet, és mindenekfölött mulatság, szórakozás, és nem lesz-e még több, magasabb e költészet és élvezet, ha majd az egyén souverainitás kikerekedése folytán minden embernek meg lesz a módja-eszköze hozzá, hogy rendkívüli képességeit kifejlessze és a tökély elérhető legmagasabb fokára emelje?

Hát nem lesz az nagyszerű és érdekes, ha majd azok milliói közül, a kik ma utat kaparnak, követ hordanak, egy-egy ilyen tehetség kiválik, és ki ebben, ki amabban a szakmában a föld nagy kerek arenáján megjelenve, a tapasztol közönség riadala közben maga teszi a fejére az öt megillető koronát, mint első Napoleon? És van-e királyság, arisztokrácia jogosúl-

tabb, mint a mai, a jövő tehetsége? Hát valamin-t a költőt a művészt, akit az alkotó isten esőkiya avatja-e föl ezeken a magasra, az adománynyal, melyet bőlelésébe vetett?

Nem, nem; mundus se expedit. Ne félünk, hogy az emberi társadalom valaha puszta, egy-alaku, abrakoló állá változnie; az egy-ékol meglesz, a jászol is meglesz benne minden em-ber számára.

De ne tartunk attól, hogy ez unalmas, minden költészet nélkül való élet, és hogy az egyes ember hiúságának, nemesb dics-vágyának nem lesz meg a maga sarkantyúja; de sőt óriásiival, annyival nagyobb lesz, a meny-nyivel nagyobb az egész kerek föld egy mostani sajátlagos országnál. Nagyobb lesz a szinpad, nagyobb a közönség, tehát nagyobb az erkölcsi jutalom, ergo, nagyobb lesz az osztón, a dicsvágy és annak lázas tevékenysége.

Az egyenlőség, a teljes egyformaság persze hogy unalmas lenne. De ne félünk ettől, mert az ember soha sem lesz egyenlő. Az egyenlőség csak az anyagban lesz meg, az erkölcsi, szellemi világban jobban meg lesznek a különbözések, mint ma és valaha. Csak éhező ember nem lesz a földön, csak abban leszünk egyenlők, hogy lesz mindenkinek, a mi legszükecsébb. Minden egyes embernek meg lesz a módja, hogy tanuljon és kifejlessze természetadta képességeit.

De az erkölcsi, szel-lemi téren a különbözések, és pedig jogos, senki által nem ellenezett, sőt örömmriadallal üdvözölt különbözések, a kiváló tehetségek királyságai meg lesznek akkor is — és birodal-muk nagyobb, mert általános, az egész világra kiterjedő hírral, olyan lesz, hogy a jövő e feje-delmei elmondhatják, mint ma Carver, hogy az ő birodalmuk fölött a nap nem áldozik le sehol. És ha most, mikor az emberiségben rejlt teremtd, alkotó geniushnak csak századrésze fejlődhetik azzá, a mivé tehetsége, természeti adománya képesíti — és már van vasutunk, villanyátvívdránk stb. — mi lesz akkor, ha majd egyetlen talentom nem marad eltemetve a föld alatt, mint a somkoró — de mind valamennyi kibúvik az öt most eltemetőd társadalmi kiváltsá-gok előnyözöttség kerge alól és versenyez az öt megillető elsőleg koronájáért?

Minő világ lesz ez?! Ki nem óhajtaná ezt megérni?

Ave humanitas futura, morituri Caesares te salutant!

Vajda János.

Világ-óra.

A jó taneszköz nem kis hatással van vala-mely tantárgynak nemesak elsajátítására, ha-nem kellemessé tételére és népszerűsítésére is. A nagy közönség nem mintaképe a szorgalmas tanulónak, nem vesz magának sok fáradságot valamely tárgy elsajátításához; ugy szeret ta-nulni, ha az könnyen és járva megy, s ugy van a tárgy előadva, hogy örömet, mulatságát találja benne. Ennek a körülménynek bizony-nyal nem kis része van abban, hogy a száraz és fáradságos utángondolat igénylő philosophiai tudományok már alig találunk olvasókra, ellen-ben a kisértetek megkapó szépségeire támasz-kodó természetudományok egyre szélesebb kö-rökben hódítják olvasóikat.

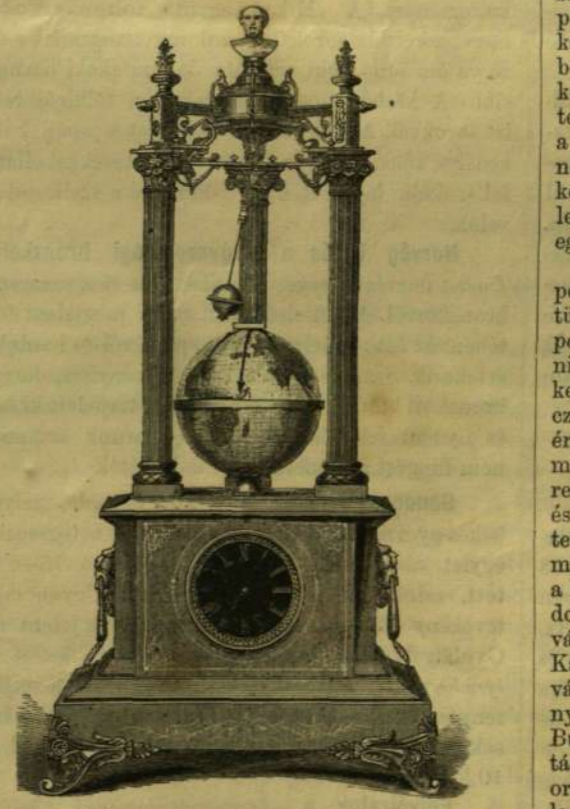
Az eszköz, melynek rajzát ezuttal bemu-tatjuk, a világ-óra, vagy geoskopisuk-inga, igen sokat fog tenni a földrajz, különösen pedig a földrajz-alkalmazati földrajz megkedvelésére. Afele készülék ez, mely szemmel láthatóvá teszi a föld forgását saját tengelye körül.

Mintr erre a czéla szolgáló eszköz nem az első, de ezen mostani berendezésében egészen új. Poucault Leo már 1850-ben megmutatta ki-sérletileg a föld forgását. Egy jó hosszú inga, tehát hosszú zsinegre kötött göm-golyó, ha jól van felfüggesztve és megrendítjük, órászáma fel és alá fog lengeni, meg pedig folyton ugyan-abban az irányban. Felfüggesztési pontját meg-fordíthatjuk, az inga nem fordul vele, hanem eredeti irányában teszi lendületeit. Poucault, a párisi Pantheon roppant magas kupolájában függesztette fel ingáját, s ugy lendítette meg; az inga járt, s a mint a kupola a földdel együtt 24 óra alatt egyet fordult, nem követte e fordulatot, hanem eredeti irányában maradt. Így aztán órá-ról órára lehetett olvasni, hogy mennyit fordult maga a föld. Hasonló kísérletet készölnek tenni

ez év szeptember havának első napjaiban a szombathelyi székesegyházban, a magyar orvosok és természetvizsgálók ez idei nagygyülése alkalmából.

A jelenleg bemutatott világora, mely Beaux Pál lipcsesi órásm találmánya, nem ily berendezés. Ingáját óramű tartja lengésben, s az alatta levő gömb, mely magát a földgömböt jelképezi: saját tengelye körül forog. A gömb fölött, attól függetlenül, s hájlitott réz rudacska vagy nyelven van, melyek közül kettő (egy elül és egy hátul) hosz-szabb, és melyek nem forognak meg az inga gömb-el, hanem mozdulatlanul állanak. Mikor a föld-gömb valamely helye (pen ezen elül levő hosz-szabb rudacska alá) az, akkor van e helyen dél, az ellenkező oldalon éjfel. A delet mutató rudtól jobbra eső három másik rud, d. u. 3, 6, 9 órát mutat, a balra esők d. e. 9, 6 és 3 órát. A többi helyek idejét a fokok szerint le lehet olvasni. Így p. o. ha épen Budapest fordult a delet mu-tató rudacska alá, akkor a d. u. 3 órát mutató jel alá Herat, Bokhara került, 6 óra a Koreai félszigeten és a Banda szigeteken van, éjfel Nuka-Hiván, reggel 6 óra pedig Bosztonban stb.

De ezen az órán nemesak két hely időbeli különbségét lehet leolvasni, hanem azoknak egymástól kelet vagy nyugot felé való távolát is. Az óra földgömbje ugyanis kézzel is könnyen forgatható, miáltal egy kis mutató is vele forog. Ha a gömböt egyszer fordítjuk körül, akkor e

Világ-óra.

mutató kilenczvenszer fordul meg, s egy-egy fordulás mindig 400 kilométernek felel meg. Ha p. o. egy helyeztük a gömböt, hogy a dél-pon-tal alá épen Pernambuco került Braziliában s aztán addig forogtatjuk a gömböt, mig Zanzibár nem fordul oda, (Afrika keleti részén, amazzal körülbelül ugyanazon földrajzi szélesség alatt) akkor azt fogjuk tapasztalni, hogy a mutató 18 és fél-szer fordult. A két hely egymástól való tá-vola tehát 18 és fél-szer négyszáz, vagyis 7400 kilométer tesz ki.

Ily módon tehát ez óra által nemesak azt tudhatjuk meg, hogy a föld legkülönbözőbb pontjain mennyi az idő, s a napszakának meg-felelően kívül-belül mivel vannak elfoglalva az emberek (p. o. alszanak, dolgoznak, ebédelnek), hanem azt is megítélhetjük, hozzávetőleg, hogy két hely milyen távol esik egymástól.

A székely közmivelődségi és közzgazdasági egyesület tordai közgyülése.

A Székelyföld és lakói érdekének előmozdítására alakult derek egyesület Tordán tartotta idei közgyü-lését. Nem volt elő néps, mint remélték, de ennek oka a kellemetlen idő, mely már a közgyülés napjait is megelőzte s a gyülés alatt is tartott. E hó 14-én reggel érkezett meg a vendégek leg-nagyobb száma s a központi választmány a gyűresi vasuti állomáshoz, melyet csinosan földszíttettek.

Torda-Aranyosmegye alispánja, Veress Dénes, üdvö-zölte itt az érkezőket, kikergette a gyűrés banderistáik kíséretk Tordára. A tordai hidnál báró Kemény György főispán fogadta lelkes beszédrel a vendégeket, kinek nevében Hajas János elnök és mi-niszteri tanácsos válaszol, kifejezve örömet a fö-lött, hogy az egyesület által képviselt közmivelődségi és ipari célok iránt e fogadtatás ünnepegyességé al-tal tanúsított méltánylást és érdeklődést tapasztal-hatja, a megye és város tisztviselői és lakossága ré-züld. Ezt e harsány éljenzés és tarazciok durrogása nyolcszolt.

Az elszállásolás s egy kis pihenés volt, így eg-ze nap délelőttét. Délben Veress alispánnal ebéd; délután 6 órakor a Kocsárd felől érkezésként fogadta-tása, kiket Nessenfeld Miklós városi tanácsos köszö-nőtött s kik az ismerkedési estélyre érkeztek meg, mely a «Magyar korona» fogadó nyári étkező helyiségé-ben vidáman folyt le.

A közgyűlés a református templomban tartott. Aug. 15-én délelőtt 10 órára díszes és válogatott köz-zönség jelent itt meg.

Hajas János elnök megnyitó beszédében az egy-let czéljait ismertetve, s főlemlíté, hogy bár az alap-szabályok értelmében a közgyűlés a Székelyföld különö-zöt pontjain volnának tartandók: mindazal-tal hálásan fogadták el Torda-Aranyosmegye meghi-vását, hogy Tordán tartssák meg ez évi közgyűlést, mert a magyar Tordamegye és a székely Aranyos-szék között századok óta a legbensőbb, testvéri ka-pocs van. Mindig együtt iparkodtak közös érdekeiket előmozdítani, együtt volt részüik bíban és öröm-ben. Székely és magyar egyesület erővel vivott kemény csatákat a történelmi nevezetességi Kereszt-esmezőn, s fegyvereiktől rettegve félt az ellen. De a békésebb időket élő utódoknak nem meghiálni, ha-nem élni és munkálkodni kell a hazáért. S a munka-kedvet élesztani, a Székelyföld kulturális érdekeit lehetőleg előmozdítani jutott feladatául a székely egyesületnek.

Buzogány Áron titkári jelentésében a köz-ponti választmány működésének főbb mozzanatait tüntette fel, a csikszeredai nagygyűlés óta. A köz-ponti választmány intézkedést tett, hogy a Romá-niával történt vasuti összeköttetés folytán az ipar és kereskedelmi téren összekötött székelyföldi ár-cikkiek Keleten piacon nyerjenek. E czél lehető el-érhetőse czéljából egy a kereskedelmi miniszterhez, mint a bukaresi osztrák-magyar konzulatushoz ké-relem intéztetett. A Székelyföld számára külön ipar-és kereskedelmi kamara felállításának kérdése tá-rtván fel, a háromszéki és csikmegyei hatóságok már is hathatósan és igen nyomós érvekkel írtak fel a kereskedelmi miniszteriumhoz. A székely kíván-dorlás ügyének tanulmányozása eddig is a központi választmány egyik főfeladata volt. E részben gróf Kálnoki Dénes főalapító és tiszteletbeli elnök indít-ványára bizottság küldetett ki szükséges tanulmá-nyozás és kellő jelentéstételt végett. A mult tavaszra Budapestre tervezett székely ipari és műipari kiállít-as azért maradt el, mert a fővárosban 1881-re egy orsz. iparkiallitás terve merült fel, s ebből kifolyó-lag elszerűnek vélte a választmány, hogy a terve-zett kiállítást, külön osztályban, az időre rendezze. A S.-Sz. Györgyön megalakult első székely szövö-gyár tagjai közé lépett az egylet két részvényvel, s ezenkívül a központi választmány a maga körében 150 frtot gyűjtetett a szövogyár részére. A sz-ud-varhelyi első székelyegyleti takarékpénztár a mult év végén 205 frt 14 krt (2% nyeresémmét) írt át az egylet javára. A vácsi vessző-szalma-fonó tanmü-helyben a lefolyt tanévben három székely ifjút tan-titattott az egylet. Az egylet az utóbbi év alatt 70 uj taggal, köztük 4 alapító taggal szaporodott. Ösz-szes vagyona 9618 frt 81% krt tesz. Bár csekély összeg ez, mindazáltal, ha tekintete vesszük, hogy a «székely-egylet» csak öt év óta áll fenn, mégis ki-érgetítő. Az egylet mely hálával mond köszönetet br. Kemény Gábor földm. és közzgaz. miniszternek, ki épen a legutóbbi napokban 500 forint állami se-gélyllyel gyarapította az egylet tőkéjét.

Következett a különféle indítványok tárgyalása. Hosszas eszmecsere folyt a székely ipar és keres-kedelemnek Kelet felé való fejlesztéséről. A legne-vezeteseb indítvány gr. Bethlen Kálmántól származott, de ez — épen fontosságánál fogva — csak a jövő évi közgyűlésen fog tárgyaltni. Az indítvány oly egyesületek alakításáról szól, melyek a földművesek számára olező hitelt nyújtanának. E czéla egyes községekben pénz- és magtárugelet és földadó-alap létesítési egyletek alakulnának, melyekhez a föld-mives munkával gabnával, s vagy csekély fizetéssel járulna.

A gyülés első része 1 1/2 órakor ért véget. A ta-gok a «Korona» termében gyűltek össze ebédre. A gyűlés 5 órakor nyílt meg ismét. A tárgyorsorozat első számát b. Kemény Endre

